

**Keskkonnaministri määruse
„Järva maakonna kaitstavate looduse üksikobjektide piiranguvööndi ulatus”**

SELETUSKIRI

1. Sissejuhatus

Keskkonnaministri määrus „Järva maakonna kaitstavate looduse üksikobjektide piiranguvööndi ulatus” on ette valmistatud looduskaitseaduse (edaspidi *LKS*) § 10 lõike 6 alusel ja lähtudes §-st 7 eesmärgiga täpsustada määruses nimetatud üksikobjektide nimetus ja piiranguvööndite ulatus. Kehtivat kaitsekorda ei muudeta ja kaitse-eesmärke ei täiendata.

Määruse eesmärk on tagada Järva maakonna esinduslike põlispuude, rändrahnude ja allikate säilimine, määrates neile sobivaima kaitsevööndi ulatuse. Järvamaal täpsustatakse 36 kaitstava looduse üksikobjekti, 14 puu, 21 rändrahn ja ühe allikate rühma piiranguvööndi ulatust.

Käesoleva määruse ettevalmistamisel töötati läbi teadaolevad loodusobjektide kaitse alla võtmise dokumendid ja 2017. aasta mais vaadati välitöödel üle kõik 1. mai 2017. aasta seisuga keskkonnaregistris olevad Järva maakonna piirides asuvad kaitstavad puud ja puudegrupid, mille kohta on keskkonnaregistris kaardimaterjal. Välitöid tegid Riina Kotter, Kristi Pai ja Marica-Maris Paju. Välitööde aluseks oli 2010. aastal Uudo Timmi koostatud Järva maakonna kaitstavate looduse üksikobjektide inventuuri aruanne. Seoses haldusreformiga liitus Järvamaaga seni Raplamaa koosseisus olnud Kärü vald, mistõttu Järvamaa kaitsealuste puude arv suurenes kahe objekti (Kärü tamm ja Pidapa vana määnd) võrra.

Keskkonnaministri määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaregistris looduskaitse osakonna kaitse planeerimise büroo kaitse planeerimise spetsialist Marica-Maris Paju (tel 5336 5805, e-post maris.paju@keskkonnaamet.ee), eelnõu vastavust looduskaitseadusele ja seletuskirja nõuetekohast vormistust on kontrollinud Keskkonnaametis looduskaitse osakonna kaitse planeerimise büroo juhtivspetsialist Eleri Laidma (tel 5304 7558, e-post eleri.laidma@keskkonnaamet.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaametis üldosakonna jurist Maiu Paloots (tel 730 4422, e-post maiu.paloots@keskkonnaamet.ee) ja keeleliselt on toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee). Keskkonnaministeeriumi kontaktisik eelnõu ministeeriumitevahelisel kooskõlastamisel ja kinnitamisel on Marika Erikson (tel 626 2880, e-post marika.erikson@envir.ee).

2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

2.1. Objektide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Keskkonnaministri 2. aprilli 2003. a määrus nr 27 „Kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskiri” ei defineeri loodusobjektide kaitse-eesmärki, kuid sätestab kaitstava looduse üksikobjekti olemuse: üksikobjekt on teadusliku, ajaloolis-kultuurilise või esteetilise väärtusega elus või eluta loodusobjekt. Vastavalt *LKS* §-le 7 on loodusobjekti kaitse alla võtmise eeldus lisaks selle ohustatus, haruldus, tüüpilisus või rahvusvahelisest lepingust tulenev kohustus.

Rahvusvahelised lepingud looduse üksikobjekte ei käsitle, seega puudub rahvusvaheline

kohustus määruses käsitletavat objektid kaitse alla võtta ning tegu on siseriikliku kaitse tagamisega.

Ohustatus ja haruldus

Looduse üksikobjektide kaitse on esmatähtis konkreetne eluta looduse objekt või elus isend (puude puhul), mitte isendi liigikaitseline aspekt. Üksikpuid ja puude gruppe on võetud kaitse alla alates Eesti Vabariigi algusaegadest, kui pärast maareformi raiuti maha paljud põlispuud ja seeläbi vaesustus meie maastik. Kuna puud on aeglase kasvuga ja pikaajalised objektid, siis on iga konkreetne põlispuu unikaalne ja hävimisel asendamatu.

Suurte rändrahnude kaitse vajadusele juhiti tähelepanu juba 19. sajandi lõpuveerandil, kui palju rändrahnede lõhki ehituse tarbeks. Mida kaugemale viimase mandrijäätmise keskmeest Skandinaavias, seda haruldasemad on suured rahnud looduslikes asupaikades. Järvamaal on kaitse all 20 rahnud, neist kolm on hiidrahnud. Kaitsekorda rakendamata on oht nii puude kui ka kivide hävimiseks (näiteks ehitus, skulptuuride loomiseks kasutamine vms) ja seeläbi maastikupildi vaesustumiseks.

Tüüpilisus

Põlipuud, suured kivid ja allikad, samuti maastiku pinnavormid ehk maastiku üksikelemendid, on meie vanade asustuspiirkondade tüüpilised maamärgid ning rändrahnude (ja üldse kivide) rohkus ja allikate olemasolu on olnud asustusmuistri (elamuvald, põllumaad) oluline kujundaja. Seetõttu on looduse üksikobjektide kaudu oluline ka järgnevatel põlvkondadele säilitada mitmekesisust ja piirkonnale omast (tüüpilist) maastikuilmet. Üksikobjektide tüüpi „puu” tasemel väljendub tüüpilisus ka avatud maastikus kasvanud puu liigile omases laiavas kasvukujus.

Teaduslik väärtus

Eluslooduse objektide, puude, teaduslik väärtus seisneb nende vanuses ja mõõtmetes (näiteks Saare-Siimu tamm on üks Järvamaa vanimaid puid), s.t dendroloogiliselt on huvipakkuv, kui vanaks erinevate pärismaiste ja võõrpuu liikide üksikud isendid võivad elada ja missugused mõõtmed seejuures saavutatakse. Samuti pakub teaduslikku huvi puuliikide tavapärasest erinev kasvukuju või -vorm (näiteks Prääma põõsaskask).

Eluta looduse ehk geoloogiliste objektide ehk geoloogiliste loodusmälestiste (aluspõhja paljandid, rändrahnud, allikad, karst, maastiku üksikelemendid jne) väärtus seisneb eelkõige selles, et nende muutumatu säilitamise abil on võimalik selgitada erinevate piirkondade geoloogilist arengut pärast viimast jäätmist ja tänapäeval kulgevaid geoloogilisi protsesse. Eestis on Euroopa suurimad hiidrahnud ja eri tüüpi liustikutekkelised pinnavormid, millel on teaduslik väärtus. Eesti Teaduste Akadeemia väljaande „Eestimaa suured kivid” andmetel on praeguseks säilinud 80–85% suurte rahnude algsest kogumist ja see on oma üle 1800 ulatuva koguarvuga seetõttu väga esinduslik alus mandrijää toimemehhanismi uurimisel. Järvamaal on geoloogiliste looduse üksikobjektidena kaitse all rändrahnud (sh kaks hiidrahnud) ja üks allikas.

Ajaloolis-kultuurilise väärtuse all mõeldakse nii seost kohapärimusega kui ka seotust kas kogu Eesti või kohaliku piirkonna kultuuriloos oluliste isikute või ajaloosündmustega. Ajaloolis-kultuuriline väärtus on teadaolevalt seitsmel kivil (näiteks Ausammaste kivi, Karinu ohvrikivi, Ojaküla ohvrikivi). Looduskaitseajalooline väärtus on ühel puul ja 17 rändrahnul, mis olid registreeritud juba I looduskaitseregistris, mida peeti aastatel 1936–1941.

Esteetiline väärtus väljendub puude puhul nende võra ja tüve suursugususes ja/või eripärasel kasvukujus, kivide puhul väljendub nende esteetilisus harukordses suuruses ja/või kivi kujus

(näiteks Eevakivi). Eripärase kasvukujuga puud ja suured kivid on silmapaistvad märgid maastikus ja selle tõttu on neil oluline väärtus miljööloojana. Allikate esteetiline väärtus seisneb veepeeglis ja/või väljavoolukoha vormis (näiteks paljand, reljeefne karstilehter vms) ning maastikulises koosmõjus teiste loodusobjektidega (näiteks suured kivid, põlised puud).

Iga konkreetse objekti väärtus on esile toodud tabelis 1.

2.2. Looduse üksikobjektide kaitse alla jätmise otstarbekus.

Kõigil määruses nimetatud looduse üksikobjektidel on esinduslik välimus ja märkimisväärsed parameetrid (tabel 1), mis teevad nimetatud üksikisendid või objektid väärtuslikuks. Nimetatud loodusobjektide kaitse vajadus tuleneb seega riiklikul tasemel kõrgest loodusväärtusest. Põliseid puud ja rändrahnne on võimalik kaitsta vaid nende ajaloolises kasvukohas või looduslikus, s.t algses asukohas. Kui puu hävib, siis ei kandu tema väärtus teistele samas kohas kasvavatele puudele või sama liigi esindajatele ja kui rändrahn teisaldatakse algsest asukohast, kaotab see oma teadusliku väärtuse.

Elus looduse objektide, puude, kaitse alla võtmise ja jätmise üle otsustamiseks tuleb kaaluda vastava puu liigiomaseid bioloogilisi parameetreid (kõrguskasv, jämedus, võimalik vanus) ja välimust (võra ja tüve kuju, korba paksus ja rõmelisus). Määruses nimetatud puud on kaitse alla võetud esinduslike mõõtmete ja dekoratiivse kasvukuju tõttu ning on otstarbekas jätta need kaitse alla, sest olenevalt liigist ja kasvukohast (sh eriti valgustingimustest) on neil eeldus saavutada liigile omane kõrge vanus ja suured mõõtmed. E. Laasi „Dendroloogia õpiku” (1967) andmetel võivad näiteks männid elada 300–600 aasta vanuseks, kuigi intensiivne juurdekasv lõpeb 70–80 aasta vanuselt. Pikeaalised puuliigid on samuti tammed ja pärnad. Põlised puud on seotud vanade talukohtade või mõisatega ja on seetõttu pärandmaastiku osa. Pärandmaastike ja selle säilinud elementide (antud kontekstis põlispuude) väärtustamine on üks osa koha identiteedist ja aitab paremini mõista kogu kultuuriloo kujunemist.

Määruses nimetatud Järvamaa rändrahnud on kaitse alla võetud teadusliku väärtuse, suurte mõõtmete ja dekoratiivsuse tõttu maastikus. Tuginedes H. Viidingu raamatule „Suurte rändrahnude kirjeldamise juhend” (1986) peetakse seletuskirjas teadusliku väärtuse all eelkõige silmas rändrahnu kivimilist koostist, mille alusel hinnatakse mandrijää liikumissuundi, ja kulutusastet. Eriti väärtuslikud on nn juhrändkivid, mis pärinevad suhteliselt kitsalt avamusalalt. Samuti on mitme kivi puhul oluline nende kultuurilooline tähtsus, st tegu on kividega, mis on arvel arheoloogiamälestisena (ohvrikivid) või on nendega seotud kohamuistendid. Vana kultusekohaga on seotud ka Järvamaa ainuke kaitsealune allikate rühm – Aravete allikad.

Käesolevas määruses käsitletakse Järvamaa esinduslikke elus ja eluta looduse üksikobjekte, millel on üks või mitu eespool nimetatud väärtust. Kaitse alla jätmise on oluline eeskätt selleks, et kaitsta unikaalseid objekte, mida nende hävimise korral ei ole võimalik taastada ei samas kohas ega mujal.

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

LKS § 4 lõige 6 sätestab üksikobjekti olemuse. Kaitstav looduse üksikobjekt on elus või eluta loodusobjekt, nagu puu, allikas, rändrahn, juga, karestik, pank, astang, paljand, koobas, karst

või nende rühm. Kuna määruses käsitletakse ainult üksikpuid ja -kive (rändrahne) ning allikaid, ei ole vajadust valida määruses käsitletavate objektide puhul mõnda teist looduskaitsealases võimaldatud loodusobjekti tüüpi. Üksikobjekti ümber olevat eripärase loodusobjekti säilitamiseks vajalikku piiranguvööndit ei saa käsitleda LKS-s nimetatud kaitsealana eelkõige selle väikese pindala (enamasti ca 0,7 ha) ja eesmärgi tõttu. Hoiuala on liikide elupaikade ja kasvukohtade kaitseks määratud ala, st kaitse eesmärk on liikide ja koosluste kaitse. Püsielupaigana kaitstakse ainult konkreetse kaitsealuse taimeliigi kasvukohta, mitte ühte kindlat vastava liigi mingi tunnuse tõttu silmapaistvat üksikisendit, nende rühma või maastikuelementi, ja seetõttu pole ka see kaitstava objekti tüüp sobilik.

2.4. Kaitstava loodusobjekti piiranguvööndi ulatus ja kulgemine

Määruses käsitletud looduse üksikobjektid on kaitse alla võetud nii Eesti Vabariigi algusaastatel kui ka enne taasiseseisvumist asjaomase ametiasutuse otsuse või käskkirjaga. Tulenevalt Eesti NSV Ülemnõukogu 23. veebruari 1990. a otsuse „Eesti NSV seaduse „Eesti looduse kaitse kohta” kehtestamisest” punktist 4 laieneb alates 15. märtsist 1990 looduse kaitse ja kasutamise seotud suhetele, mis on tekkinud enne 15. märtsi 1990. aastat, Eesti NSV seadus „Eesti looduse kaitse kohta”. 9. juulil 1994. aastal jõustunud „Kaitstavate loodusobjektide seaduse” § 30 lõige 6 sätestas, et kõik enne nimetatud seaduse jõustumist moodustatud kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide kaitseks kehtestatud kaitse-eeskirjad ja kaitsekord jäävad kehtima kuni nimetatud seadusega ettenähtud korras kaitse-eeskirjade rakendamiseni niivõrd, kuivõrd need ei ole vastuolus kehtiva seadusega. Sisuliselt sama regulatsiooni annab ka kehtiva LKS § 91 lõige 1, mis sätestab, et enne LKS-i jõustumist kehtestatud kaitse-eeskirjad ja kaitsekord jäävad kehtima kuni LKS alusel uue korra kehtestamiseni või kaitsekorra kehtetuks tunnistamiseni. Piiranguvööndi ulatuse kehtestamine kaitsealuse looduse üksikobjekti ümber määrab kindlaks piirangutega maa-ala suuruse.

LKS § 11 lõike 3 kohaselt määratakse üksikobjektile kaitse alla võtmisel koos kaitse alla võtmise eesmärgiga ka kaitsevööndi ulatus. Praeguse ni määruses käsitletud loodusobjektide ümber kehtinud LKS § 68 lõikes 1 nimetatud 50 m raadiusega piiranguvöönd, sest kaitse alla võtmise otsustega ei ole määratud täpsemat kaitsevööndi ulatust. Sageli on sellise ulatusega piiranguvöönd põhjendamatu ja ebaotstarbekas, kuna see ei ole vajalik objekti säilimiseks, see ei mõjuta objekti vaadeldavust ning põhjustab liigset halduskoormust. Samas peab piiranguvööndi ulatus olema piisav, et tagada kaitseväärtuse säilimine. Piiranguvööndi piiritlemise aluseks on Eesti põhikaart (mõõt 1 : 10 000) ja maakatastri andmed (2017 III kvartal). Üksikobjektide piiranguvööndi ulatuse määramisel on võetud aluseks ekspert Uudo Timmi 2010. aastal koostatud töö „Järva maakonna kaitstavate looduse üksikobjektide inventuur”.

Piiranguvööndi määрусega määratud ulatus sõltub kaitstava looduse üksikobjekti mõõtmetest, esinduslikkusest, tähtsusest kultuuriajalos või rahvapärimuses, asukohast ja sellest tulenevalt vaadeldavusest looduses ning ümbritseva maastiku iseloomust. Samuti on arvestatud Maailma Looduskaitseliidu (IUCN) soovitusetega. IUCN kaitsekategooriates on silmapaistvad looduse üksikobjektid nimetatud loodusmälestisena (*Natural monument or feature*, III kategooria). Vastav kategooria on märgitud ka Eesti Looduse Infosüsteemis / keskkonnaregistris. Loodusmälestiseks võib olla nii maastikuelement (*landform*), geoloogiline ilming (*geological feature*) või eluslooduse ilming, mis on väikesepindalaline ja mida kaitstakse koos lähima ümbrusega ning millel on sageli ka külastusväärtus. Piirnev ala peab olema piisavalt suur, et kaitsta objekti ja selle ümbruse terviklikust

(https://www.eea.europa.eu/help/glossary#c0=N&c4=30&b_start=90).

Piiranguvööndi piiritlemisel on lähtutud järgnevatest põhimõtetest.

Puude piiranguvööndi ulatuse määramisel oli põhikriteeriumiteks puu asukoht (sh puud ümbritsev maastikutüüp) ja isendi välimus (seisund). Üldjuhul on piiranguvöönd ringikujuline, st ühesuurune igas suunas, kuid (sõidu)tee vahetus läheduses kasvavate puude puhul on piiranguvöönd määratud põhikaardil oleva tee teekatte servani (nt Prääma põõsaskask, Pärnamäe pärn). Erikujuline piiranguvöönd tekib samuti juhul, kui piiranguvööndist on välja lõigatud hooned ja piiranguvööndi piir kulgeb põhikaardil piki hoone kontuuri. Mõlemal viimati nimetatud juhul esitatakse määruuses piiranguvöönd pindalaliselt hektarites.

Puude puhul on piiranguvööndi ulatuse määramisel silmas peetud, et tegemist on elus objektidega. Seetõttu on arvestatud nende senist kasvuruumi (st kas puu on kasvanud lagedal või metsas) ja sellega korrelatsioonis olevat puuvõra laiust (projektsiooni maapinnal), samuti puu liigiomast kõrguskasvu (nt männid on kõrgekasvulised ja vajavad rohkem kasvuruumi kui madala kasvuga kadakad). Kõrguskasvu arvestamine on vajalik, et tagada puuvõra hea seisund ja puude vaadeldavus distantisilt. Samuti on ulatuse määramisel arvestatud, et piiranguvööndis ei tohi puujuurte kahjustamise vältimiseks ja puude pikaajalise stabiilsuse tagamiseks teha kaevetöid ja künda, sest veerežiimi rikkumisel ja juurte kahjustamisel võib puu seisund tunduvalt halveneda ja puu hukkuda ning loodusmälestise kaitseväärtus hävib.

Piiranguvööndi ulatuse määramisel on arvestatud ka võimalikku puust tulenevat ohtu (murduvad oksad või puu) piiranguvööndis liikujatele ja/või nende varale ning kaitseala valitsejale on antud volitus keelata kaalutlusotsuse alusel piiranguvööndis uute ehitiste (nii rajatiste kui ka hoonete) rajamine.

Piiranguvööndi määramisel on arvestatud ka sellega, et piisav vööndi ulatus annab võimaluse tagada seal püsivate kasvutingimuste (eriti valgustingimused ja tuulekaitse) säilitamise, mis omakorda tagab kaitse-eesmärgi ehk põlispuude hea seisundi. Põlistele puudele määrati seetõttu üldjuhul piiranguvööndi ulatuseks 30 m. Erandid on erakordselt elujõuline Kalmaste määnd, mille kõrgus on praegu 32 m, samuti väga vana ja kõrgekasvuline Pidapa vana määnd, millele määrati seetõttu piiranguvööndi ulatuseks maksimaalne lubatud ulatus 50 m. Puude puhul, millel on liigiomane madal kasv (näiteks Prääma põõsaskask, mille eeldatav kõrgus ei ületa 5 m, kuid võra laius on 2017. aastal 11 m), lähtuti piiranguvööndi ulatuse määramisel 15 m raadiusest.

Rändrahnude piiranguvööndi ulatuse määramisel lähtuti peamiselt kahest neid ümbritsevast maastikutüübist, st sellest, kas objekt asub avatud maastikul (põllul, heinamaal) või metsas. Haritaval põllumaal ja mujal avatud maastikus (sh koduõues) paiknevate rahnude ümber määrati piiranguvöönd raadiusega 10 m. Üldjuhul on piiranguvöönd ringikujuline, st ühesuurune igas suunas, kuid (sõidu)tee vahetus läheduses asuvate rahnude puhul on piiranguvöönd määratud teekatte servani, st piiranguvöönd on erikujuline ja määratud hektarites.

Vastavalt LKS § 68 lõikele 4 on keelatud kaitse alla võetud looduse üksikobjekti seisundit või ilmet kahjustada või tegevus. Seetõttu määrati eelkõige esteetilistel kaalutlustel (näiteks lageraielankide vältimine objekti lähiümbruses) metsas paiknevate rahnude ümber piiranguvööndi raadiuseks 30 meetrit. Piiranguvööndi selline ulatus metsamaal tagab üksikobjekti parema kaitse, sest vastavalt kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskirja § 7

lõikele 4 vaatab üksikobjekti valitseja metsaraie taotluse läbi ja annab kümne päeva jooksul pärast taotluse saamist metsakoosluse liikide ja vanuse mitmekesisuse säilitamise eesmärgist lähtudes kirjaliku nõusoleku ja seab vajaduse korral tingimused või esitab motiveeritud keeldumise. 30 m on piisav ulatus, et arvestades ka IUCN soovitusi, tagada kujundusraiate abil rändrahnudele sobiv ümbrus. Erandiks on Otsamäe rändrahn, mille ümber määrati ekspert U. Timmi ettepanekul maksimaalse ulatusega piiranguvöönd raadiusega 50 m, kuna rahnu ümbritseb huvitav looduskooslus ja koosluse kaitse tagab rahnu ümbruse maastikulise terviklikkuse säilimise.

Allikate puhul on tegemist pindalaliste üksikobjektidega, mille piiranguvööndi ulatus on looduslikest tingimustest tingituna ebakorrapärane ja mis on esitatud hektarites. Järvemaal määrati piiranguvöönd ühele allikate rühmale (Aravete allikad). Piiranguvööndi ulatus sõltub allikate rühma kalda olemusest (perioodiliselt üleujutatav angervaksaga luht) ja see ei ole suurem kui looduskaitseaduse § 37 lõike 1 punktist 3 tulenev allika kalda piiranguvööndi ulatus (50 m). Kuna tegu on karstiallikatega, mille veepeegli ulatus on aasta lõikes väga erinev, siis on piiranguvööndi piiritlemiseks kasutatud katastriüksuste piire ja kaht mõttelist sirget, mida selgitatakse täpsemalt tabelis 1 konkreetse objekti juures.

Kaitsealadel asuvad kaitsealused objektid. Kaitsealustes parkides asuvatele puudele (Huuksi kaksipärn, Väike-kareda euroopa lehis ja Sargvere saar) määratakse piiranguvööndi ulatuseks 0 m, sest nende objektide kaitse tagab „Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri”, mis on ühine kõikidele kaitsealustele parkidele, ning täiendava piiranguvööndi ulatuse kehtestamine ei ole vajalik. Samuti määrati piiranguvööndi ulatus 0 m objektidele, mis asuvad teistel kaitstavatel loodusobjektidel, kuna nende kaitset on võimalik tagada konkreetse ala kaitsekorraga. Raudemetsa mänd asub Türi maastikukaitseala piiranguvööndis, Vetepere tamm ehk Tammsaare tamm asub Kõrvemaa maastikukaitseala piiranguvööndis ja Vaki kivi asub Nõmme raba looduskaitseala piiranguvööndis.

Üksikobjektide nimed. Kaitstavaid looduse üksikobjekte on eri õigusaktides nimetatud eri nimedega. See raskendab objektide ühest tuvastamist. Määrusega täpsustatakse osal seni kaitse all olnud looduse üksikobjektidest nimed, et vältida nende segiajamist ja kergendada leidmist keskkonnaregistris, kus praegu on mitmed objektid sama nimega (näiteks *harilik tamm*). Eri nimevariantide korral on määruses kasutatud sobivaimat nimetust, mis võimaldab objekti üheselt määrata. Seni vaid puu liiginimetusega nimetatud kaitsealuse puu selgemaks identifitseerimiseks on liiginimetusele nime täiendina lisatud kas küla või talu nimi.

Määrusega muudetakse nelja objekti senist nime. Kaheksaharuline pärn nimetatakse Pärnamäe pärnaks (ENSV Paide Rajooni TSN Täitevkomitee 21. juuni 1972. a otsuses nr 132 ekslikult ka nimega *Kaheharuline pärn*), sookase põõsavorm Prääma põõsaskaseks, Ohvrikivi ehk Kõstrikivi Ojaküla ohvrikiviks (kasutusele jääb paralleelnimena ka ajalooline nimi *Kõstrikivi*) ning Nõmme küla rändrahn Nõmme rändrahnuks. Maaomanike soovil jäävad kehtima ajaloolised objektinimed *Maasika talu kivi* ja *Tammsaare tamm*, mistõttu neil objektidel on kasutuses paralleelnimed. Ajalooline nimi *Laikivi* jääb paralleelnimena kasutusele ka Prümli kivile (tabel 1).

Tabelis 1 on objektid nimetatud uue nimega, sulgudes on nimetatud kasutusel olnud paralleelnimed. Selguse mõttes on objektid grupeeritud tüüpide (puu ja rändrahnud) alusel. Eraldi lahtris on selgitus, millised on objekti kaitse alla võtmise eeldused ja miks konkreetsel juhul on vastav piiranguvööndi ulatus otstarbekaim.

Määrusega täpsustatakse Järvamaa 36 kaitstava looduse üksikobjekti: 14 puu (sh viis asuvad kaitsealadel), 21 rändrahn (sh üks asub kaitsealal) ja ühe allikate rühma piiranguvööndi ulatust, sh vähendatakse 34 kaitstava looduse üksikobjekti piiranguvööndi ulatust, kolme objekti (Kalmaste määnd, Otsamäe rändrahn ja Pidapa vana määnd) puhul kasutatakse suurimat lubatud piiranguvööndi ulatust (50 m). Üksikobjektidest ja neile määratud piiranguvöönditest 25 paikneb eramaal, kaheksa riigimetsamaal ja kaks munitsipaalmaal. Allikate rühm asub jätkuvalt riigi omandis oleval maal.

Tabel 1. Järva maakonnas kaitse alla võetud looduse üksikobjektide piiranguvööndite ulatus ja vastavus kaitse alla võtmise eeldustele. KR – keskkonnaregister, KmR – kultuurimälestiste riiklik register, KOV – kohalik omavalitsus

	Objekti nimi (KR-s olev vana nimi/paralleelnimi) KR kood (seisuga november 2016)	Asukoht (KOV/küla)	Piiranguvööndi ulatus (m, ha) ja põhjendus, miks objekt on kaitse all. (sh objekti kaitseväärtus ja otstarbekus). Puu ümbermõõt 2017. aasta seisuga on esitatud mõõdetuna 1,3 m kõrgusel, kui ei ole märgitud teisiti.
1.	Huuksi kaksikpärn KLO4000753	Järva vald, Huuksi küla	0 m. Puu kasvab Huuksi mõisa pargis (KLO1200497). Pärnal on esteetiline ja ajaloolis-kultuuriline väärtus. See on kergesti ligipääsetav ja hästi vaadeldav. Puu on väga heas seisus. Vahetult hargnemise kohas on tüve ümbermõõt 699 cm (I haru 420 cm, II haru 415 cm), puu kõrgus on 30 m, võra läbimõõt 21 m. Puu kasvab eramaal.
2.	Vetepere tamm ehk Tammsaare tamm KLO4000411	Järva vald, Vetepere küla	0 m. Puu kasvab Kõrvemaa maastikukaitsealal (KLO1000265). Tammel on esteetiline ja ajaloolis-kultuuriline väärtus. Puu on kergesti ligipääsetav ja hästi vaadeldav. Puu on heas seisukorras, elujõuline ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (KR andmetel on ümbermõõt 392 cm, kõrgus 16 m). Puu kasvab eramaal.
3.	Väike-Kareda euroopa lehis KLO4000822	Järva vald, Väike-Kareda küla	0 m. Puu kasvab Väike-Kareda mõisa pargis (KLO1200514).

			<p>Lehisel on esteetiline ja dendroloogiline väärtus. See on kergesti ligipääsetav ja hästi vaadeldav.</p> <p>Puu on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmega, KR andmetel on selle ümbermõõt 311 cm, kõrgus 31 m, võra läbimõõt 15 m.</p> <p>Puu kasvab munitsipaalmaal.</p>
4.	Ojaküla pärn KLO4001116	Paide linn, Ojaküla küla	<p>0,25 ha.</p> <p>Piiranguvööndi määramise aluseks on võetud raadius 30 m. Sellest on välja arvatud eluhoone, mistõttu piiranguvöönd on erikujuline.</p> <p>Pärn on esteetilise väärtusega ja igast küljest hästi vaadeldav.</p> <p>Puu on väga heas seisukorras, elujõuline ja tähelepanuväärsete mõõtmega (võra läbimõõt 17 m, ümbermõõt 340 cm, KR andmetel kõrgus 18 m).</p> <p>Puu kasvab talu õuealal eluhoone lähedal. Objekt ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses ühel eramaaüksusel.</p>
5.	Ojaküla tamm KLO4001113	Paide linn, Ojaküla küla	<p>30 m.</p> <p>Tamm on esteetilise väärtusega (korrapärase dekoratiivse võraga) ja igast küljest hästi vaadeldav.</p> <p>Puu on väga heas seisukorras, elujõuline ja tähelepanuväärsete mõõtmega (võra läbimõõt 19 m, ümbermõõt 400 cm, KR andmetel kõrgus 16 m).</p> <p>Puu kasvab haritava põllumaa ja õuema piiri läheduses. Objekt ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses ühel eramaaüksusel.</p>
6.	Prääma põõsaskask (Sookase põõsasvorm) KLO4000148	Paide linn, Prääma küla	<p>0,04 ha.</p> <p>Piiranguvöönd on erikujuline, sest sellest on välja arvatud hoone ja on arvestatud sõidutee teekatte servaga. Ulatus määramise aluseks on võetud raadius 15 m.</p> <p>Põõsaskask on teadusliku väärtusega, sest tegu on haruldase arukase ja sookase hübriidiga (dendroloog Heldur Sanderi andmetel). Puu on esteetilise väärtusega, sest sel on omapärane kahar 26-haruline võra. Objekt on hästi vaadeldav ja kergesti ligipääsetav.</p>

			<p>Põõsaskask on väga heas seisukorras, elujõuline, tähelepanuväärsete mõõtmete ja vanusega (võra suurim laius 11 m ja kõrgus kuni 3 m, vanus umbes 110 aastat). Eestis ei ole teada teist sellist eksemplari.</p> <p>Puu kasvab õuemaal sõidutee vahetus läheduses Objekt ja selle piiranguvöönd asuvad kahel eramaaüksusel, piiranguvöönd ulatub ka riigi transpordimaale.</p>
7.	Kalmaste mänd KLO4000824	Paide linn, Purdi küla	<p>0,76 ha. Piiranguvöönd on erikujuline, kuna piiranguid ei ole otstarbekas seada kagu poole teisel pool vööndit läbivat jalgrada olevale viie meetri laiusele eramaa ribale. Seetõttu on mü 56502:001:0033 vööndist välja arvatud. Piiranguvööndi määramise aluseks on raadius 50 m ja arvestatud on männi suure kõrgusega ning vajadusega tagada kaitse tuule eest.</p> <p>Mänd on ilusa silueti tõttu esteetilise ja oma kõrguse tõttu ka dendroloogilise väärtusega. Puu on kergesti ligipääsetav ja on ühest küljest hästi vaadeldav.</p> <p>Puu on väga heas seisukorras, elujõuline ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (võra läbimõõt 15 m, ümbermõõt 305 cm, kõrgus KR andmetel 32 m).</p> <p>Puu kasvab metsalagendiku serval. Objekt ja selle piiranguvöönd on riigimetsamaal.</p>
8.	Sargvere saar KLO4000878	Paide linn, Sargvere küla	<p>0 m. Puu kasvab Sargvere mõisa pargis (KLO1200510).</p> <p>Saarel on esteetiline ja dendroloogiline väärtus (Eesti jämedaim saar). See on kergesti ligipääsetav ja hästi vaadeldav.</p> <p>Ekspert U. Timmi andmetel on puu ümbermõõt 631 cm, kõrgus 28 m. Puu on rahuldavas seisundis, kuigi sel on säilinud vaid üks haru.</p> <p>Puu kasvab munitsipaalmaal.</p>
9.	Kõljala tamm KLO4000350	Türi vald, Aasuvälja küla	<p>30 m. Piiranguvööndi määramisel on arvestatud vajadusega kaitsta puu juuri ja võra, sest puu kasvab vahetult põllu servas. Piiranguvööndisse</p>

			<p>jääb lagunenu ja võsastuv vundament, mis ei mõjuta kaitsealust puud ning kaitsealune puu ei kujuta ohtu inimestele ega nende varale.</p> <p>Tamm on esteetilise väärtusega (dekoratiivse võraga). Puu on hästi vaadeldav ainult ühest küljest.</p> <p>Puu on väga heas seisukorras, elujõuline ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (võra läbimõõt 22 m, übermõõt 410 cm, kõrgus KR andmetel 24 m).</p> <p>Puu kasvab haritava põllumaa serval mahajäetud talu õuel. Objekt ja selle piiranguvöönd asub ühel eramaüksusel.</p>
10.	Raudemetsa (Raademetsa) mänd KLO4000825	Türi vald, Pala küla	<p>0 m.</p> <p>Mänd kasvab Türi maastikukaitsealal (KLO1000614).</p> <p>Puul on esteetiline ja dendroloogiline väärtus ja see on hästi vaadeldav. KR andmetel on see kaitse alla võetud omapärase võrakuju ja kõrge vanuse (vähemalt 370 aastat, A. Läänelaidi andmed 2000. a) tõttu. Võra on seenekübarakujuline (läbimõõt 14 m). Puul on ka looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse.</p> <p>Puu on heas seisukorras, elujõuline ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (übermõõt 345 cm, kõrgus 12 m, võra kõrgus 9,5 m). Puu oli kaitse all juba 1937. aastal.</p> <p>Puu asub eramaal.</p>
11.	Pidapa vana mänd KLO4000057	Türi vald, Kullimaa küla	<p>50 m.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud männi suurt kõrgust ja vajadust kaitsta seda tuulte eest.</p> <p>Puul on esteetiline ja kõrge arvatava vanuse tõttu dendroloogiline väärtus. Kuna puu oli märgitud I looduskaitseregistris (1941), siis on sellel ka looduskaitseajalooline väärtus.</p> <p>Puu on heas seisukorras ja suurte mõõtmetega (übermõõt 2,12 m, kõrgus 25 m)</p> <p>Puu kasvab metsasihi ääres ajaloolisel riigimetsamaal.</p>
12.	Käru tamm	Türi vald,	Piiranguvööndi pindala on 0,06 ha. Selle

	KLO4000347	Käru alevik	<p>määramise aluseks on võetud raadius 30 m (vaate tagamiseks). Piiranguvöönd on erikujuline, sest sellest on välja arvatud hoone ja on arvestatud Jaama tänava sõidutee teekatte servaga.</p> <p>Tammel on esteetiline väärtus, sest see ilmestab asulat, olles piirkonna võimsaim puu.</p> <p>Tamm on heas seisukorras, kuigi võra kaitseks on tõenäoliselt 1960. aastatel paigaldatud jäik tugivöö ja võras on vähemaid kuivi oksid. Puu on suurte mõõtmetega (übermõõt 335 cm, võra ulatus 23 m, KR andmetel kõrgus 21 m).</p> <p>Puu kasvab eraõuemaal tänava ääres.</p>
13.	Pärnamäe pärn (Kaheksa- haruline pärn) KLO4000692	Türi vald, Piiumetsa küla	<p>Piiranguvööndi pindala on 0,12 ha. Selle määramise aluseks on (arvestades puu kõrgust ja harulisust) võetud raadius 30 m. Selle määramisel on arvestatud juurdepääsutee serva ja hoonetega, mistõttu see on erikujuline. Eluhoone ja kuurid on piiranguvööndist välja jäetud.</p> <p>Pärn on esteetilise väärtusega (dekoratiivse võra ja omapärase kasvukujuga, 6-tüveline). Puu on kergesti ligipääsetav ja hästi vaadeldav.</p> <p>Puu on heas seisukorras (kuigi kaks haru on eemaldatud) ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (võra läbimõõt 12 m, übermõõt enne harunemist 670 cm, KR andmetel kõrgus 20 m).</p> <p>Puu kasvab õuealal taluhoonete vahetus läheduses. Objekt ja selle piiranguvöönd asub ühel eramaaüksusel.</p>
14.	Saare-Siimu tamm KLO4000399	Türi vald, Rassi küla	<p>30 m.</p> <p>Tegu on Järvamaa suurima übermõõdu ja arvatavalt vanima tammega, mistõttu on sellel nii teaduslik (dendroloogiline) kui ka ajaloolis-kultuuriline väärtus. Tamm on hoolimata oma seisundist esteetilise väärtusega.</p> <p>Puu on halvas seisukorras (sest õõnes, alles on vaid üks peaharu), kuid tähelepanuväärsete mõõtmetega (võra läbimõõt 20 m, übermõõt 596 cm, kõrgus KR andmetel 24 m).</p> <p>Tamm kasvab endise talu õuel metsaga ümbritsetud alal. Objekt ja selle piiranguvöönd asub eramaadel.</p>

Rändrahnud ja allikad			
Kõigil rändrahnudel on teaduslik väärtus, mistõttu seda alljärgnevas osas eraldi välja ei tooda. (andmed kivide kohta E. Pirrus „Eestimaa suured kivid. Suurte rändrahnude lugu” (2009) ja H. Viiding (1986)).			
1.	Kabala kivi ehk Maasika talukivi KLO4000480	Järva vald, Eistvere küla	30 m. Rahn on KR kaardil 20 m ida poole nihkes võrreldes selle asukohaga põhikaardil. Määrusega tehakse muudatus KR kaardil. Rahnul on esteetiline, ajaloolis-kultuuriline ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse. See on hästi juurdepääsetav ja vaadeldav. Graniitrahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 6,8 m, laius 5,2 m, kõrgus 2,8 m, ümbermõõt 19,9 m). Rahn on metsas. Objekt asub ühel eramaaüksusel ja selle piiranguvöönd asub mitmel eramaaüksusel.
2.	Miinakivi KLO4000107	Järva vald, Järva-Madise küla	30 m. Rahn on KR kaardil 18 m edela poole nihkes võrreldes selle asukohaga looduses ja põhikaardil. Määrusega tehakse muudatus KR kaardil. Rahnul on ajaloolis-kultuuriline ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse. See on KmR andmetel ohvrikivi (reg nr 9506). Kvartsirikas graniitrahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 5,6 m, laius 4,7 m, kõrgus 2,8 m, ümbermõõt 18,1 m). Objekt ja selle piiranguvöönd on riigimetsamaal metsas.
3.	Prümli kivi ehk Laikivi KLO4000602	Järva vald, Jõgisoo küla	10 m. Rahnul on esteetiline väärtus ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse. Rahnul on soovitatav kasutada paralleelnimena ajaloolist nime <i>Laikivi</i> . Rabakivirahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 5 m, laius 4,5 m, kõrgus 2,5 m, ümbermõõt 16 m). Objekt ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses keset haritavat põldu ühel eramaaüksusel.

4.	Karinu ohvrikivi (Orjakivi, Katkukivi) KLO4000477	Järva vald, Karinu küla	<p>0,03 ha Piiranguvööndi määramisel on arvestatud tee servaga, mistõttu on see erikujuline. Ulatus määramise aluseks on raadius 10 m). Piiranguvöönd ulatub teekatteni. Rahn on KR kaardil 6 m põhja poole nihkes võrreldes selle asukohaga looduses ja põhikaardil. Määrusega tehakse muudatus KR kaardil.</p> <p>Rahnul on esteetiline ja ajaloolis-kultuuriline väärtus. KmR andmetel on tegemist kultusekiviga (kaetud lohkudega), mis on arheoloogiamälestis (reg nr 9574). See on hästi ligipääsetav ja vaadeldav.</p> <p>Graniitrahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 5,2 m, laius 4,2 m, kõrgus 1,6 m, übermõõt 14 m).</p> <p>Kivi asub maantee ääres haritava põllumaa servas. Objekt ja selle piiranguvöönd on ühel eramaaüksusel, kuid piiranguvöönd ulatub ka riigimaale (teemaa).</p>
5.	Pillisaare rändrahn KLO4000976	Järva vald, Käsukonna küla	<p>10 m. Rahn on KR kaardil 8 m kirde poole nihkes võrreldes selle asukohaga looduses ja põhikaardil. Määrusega tehakse muudatus KR kaardil.</p> <p>Rahnul on esteetiline väärtus ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse. Rahn on hästi vaadeldav.</p> <p>Graniitrahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 5,9 m, laius 5 m, kõrgus 2,8 m, übermõõt 17,1 m).</p> <p>Rahn asub Tallinna–Tartu maantee lähedal põllul. Objekt ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses ühel eramaaüksusel.</p>
6.	Eevakivi KLO4000492	Järva vald, Mägise küla	<p>30 m. Rahn on KR kaardil 11 m loode poole nihkes võrreldes selle asukohaga looduses ja põhikaardil. Määrusega tehakse muudatus KR kaardil.</p> <p>Rahnul on ajaloolis-kultuuriline väärtus (kohalegend), omapärase viilkatusekuju tõttu ka esteetiline väärtus ja ka looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse. Tegu on hiidrahnuga.</p>

			<p>Jämedateraline graniitrahm on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 9 m, laius 8,5 m, kõrgus 3,3 m, übermõõt 25,3 m).</p> <p>Kivi asub metsamaal. Objekt ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses ühel eramaaüksusel.</p>
7.	Kabrani rändrahm (Kabrani kivi) KLO4001131	Järva vald, Peedu küla	<p>30 m.</p> <p>Rahnul on esteetiline väärtus ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse.</p> <p>Pegmatiitgraniitrahm asub metsas, on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 5,6 m, laius 4,7 m, kõrgus 2,8 m, übermõõt 18,1 m).</p> <p>Objekt ja selle piiranguvöönd on riigimetsamaal.</p>
8.	Ausammaste kivi ehk Seidla suurkivi KLO4001135	Järva vald, Seidla küla	<p>10 m.</p> <p>Rahn on KR kaardil 10 m kagu poole nihkes võrreldes selle asukohaga looduses ja põhikaardil. Määrusega tehakse muudatus KR kaardil.</p> <p>Rahnul on ajaloolis-kultuuriline väärtus ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse. Kivist võetud tükkidest on ehitatud Järva-Madise Vabadussõja mälestusmärk ja A. H. Tammsaare monument Albu vallamaja ees. Seepärast nimetatakse kivi Ausammaste kiviks.</p> <p>Mikrokliin-graniitrahm on tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus ja laius 3,5 m, kõrgus 3 m, übermõõt 18,7 m), kuigi sellest on lõigatud välja tükid kahe ausamba jaoks.</p> <p>Kivi asub põldudevahelisel jäätmaaribal. Objekt ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses ühel eramaaüksusel.</p>
9.	Kabeli suurkivi KLO4001136	Paide linn, Kirisaare küla	<p>10 m.</p> <p>Rahn on KR kaardil 9 m kagu poole nihkes võrreldes selle asukohaga looduses ja põhikaardil. Määrusega tehakse muudatus KR kaardil.</p> <p>Rahnul on esteetiline väärtus ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse. Rahn on hästi vaadeldav.</p>

			<p>Gneissrahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 4,8 m, laius 3 m, kõrgus 2,4 m, übermõõt 15,5 m).</p> <p>Rahn asub haritaval põllumaal. Objekt ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses ühel eramaaüksusel.</p>
10.	Väljaotsa rändrahn KLO4000604	Paide linn, Kriilevälja küla	<p>30 m. Rahnul on esteetiline väärtus ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse.</p> <p>Graniitgneissrahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 5 m, laius 5 m, kõrgus 2,5 m, übermõõt 18,2 m).</p> <p>Rahn asub metsas. Objekt ja selle piiranguvöönd on riigimetsamaal.</p>
11.	Ojaküla ohvrikivi ehk Köstrikiivi (Ohvrikivi e Köstrikiivi) KLO4000970	Paide linn, Ojaküla küla	<p>10 m. Rahnul on esteetiline ja ajaloolis-kultuuriline väärtus. KmR andmetel (reg nr 9720) on kivi arheoloogiamälestis, millega on seotud mitu legendi.</p> <p>Graniitrahnu on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 8,4 m, laius 5,7 m, kõrgus 2,9 m, übermõõt 22,7 m).</p> <p>Rahn asub haritaval põllumaal. Objekt ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses ühel eramaaüksusel.</p>
12.	Otsamäe rändrahn KLO4001134	Paide linn, Sõmeru küla	<p>50 m. Piiranguvööndi määramisel on ekspert U. Timmi ettepanekul kasutatud suurimat lubatud piiranguvööndi ulatust kivi ümbruse ilmeka tarnakoosluse säilitamiseks ja kaitseks. Suurim oht objekti lähiümbruse kooslusele on kuivendamine. Tuginedes IUCN soovitusel tuleb objekti kaitsta koos lähiümbrusega.</p> <p>Rahnul on esteetiline väärtus ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse.</p> <p>Graniitrahnu on heas seisukorras, dekoratiivne ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 5,6 m, lõunaotsa laius 2,5 m, põhjaotsa laius 5,1 m, kõrgus 3 m, übermõõt 16 m).</p> <p>Rahn asub soos. Objekt ja selle piiranguvöönd on</p>

			riigimetsamaal.
13.	Nõmme rändrahn (Suur rändrahn, Nõmme küla rändrahn) KLO4000968	Türi vald, Aasuvälja küla	10 m. Rahnul on esteetiline väärtus. See on hästi vaadeldav. Graniitrahn on heas seisukorras ja suurte mõõtmetega (pikkus 5,3 m, laius 4 m, kõrgus 2 m, übermõõt 14,6 m). Objekt asub haritavaal põllumaal ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses ühel eramaaüksusel.
14.	Võstermäe rändrahn KLO4000973	Türi vald, Laupa küla	30 m. Rahnul on esteetiline väärtus ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse. Graniitrahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 6,4 m, laius 5,3 m, kõrgus 2,3 m, übermõõt 18,2 m). Objekt asub metsas riigimetsamaal.
15.	Vassaare metsakivi KLO4001132	Türi vald, Metsaküla küla	30 m. Rahnul on esteetiline väärtus. Graniitrahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 4,8 m, laius 4,4 m, kõrgus 1,9 m, übermõõt 14 m). Objekt asub metsas ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses ühel eramaaüksusel.
16.	Luisu rändrahn KLO4000972	Türi vald, Rikassaare küla	10 m. Rahn on KR kaardil 10 m kagu poole nihkes võrreldes selle asukohaga looduses ja põhikaardil. Määrusega tehakse muudatus KR kaardil. Rahnul on esteetiline väärtus ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse. Rahn on hästi vaadeldav. Graniitgneissrahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 7,7 m, laius 5 m, kõrgus 1,9 m, übermõõt 20 m). Rahn asub Prandi jõe läheduses kultuurheinamaal. Objekt ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses ühel eramaaüksusel.
17.	Saaremäe	Türi vald,	10 m.

	rändrahn KLO4000603	Villevere küla	<p>Rahnul on esteetiline väärtus ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse. Rahn on hästi vaadeldav ja ligipääsetav.</p> <p>Biotiitgneissrahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 4,7 m, laius 3,7 m, kõrgus 1,9 m, übermõõt 14 m).</p> <p>Objekt ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses ühel eramaaüksusel õuemaal.</p>
18.	Vaki kivi KLO4000979	Türi vald, Villevere küla	<p>0 m.</p> <p>Graniitrahn asub Nõmme raba looduskaitsealal (KLO1000329) metsas, on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 6,6 m, laius 5,6 m, kõrgus 2,9 m, übermõõt 19,2 m).</p> <p>Objekt asub riigimetsamaal.</p>
19.	Villevere rändrahn (Suurkivi, Ollepa suurkivi) KLO4000479	Türi vald, Villevere küla	<p>10 m.</p> <p>Rahn on KR kaardil 10 m loode poole nihkes võrreldes selle asukohaga looduses ja põhikaardil. Määrusega tehakse muudatus KR kaardil.</p> <p>Rahnul on esteetiline väärtus ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse. See on teelt hästi vaadeldav.</p> <p>Rabakivirahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 5,7 m, laius 3,5 m, kõrgus 2,4 m, übermõõt 16,5 m).</p> <p>Objekt asub haritavaal põllumaal ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses ühel eramaaüksusel.</p>
20.	Vissuvere rändrahn (Vissuvere kivi, Vissuvere suur rahn) KLO4000969	Türi vald, Vissuvere küla	<p>10 m.</p> <p>Rahnul on esteetiline ja ajaloolis-kultuuriline väärtus (kohalegend). Tegu on hiidrahnuga.</p> <p>Porfüügraniitrahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 9,4 m, laius 6,7 m, kõrgus 2,7 m, übermõõt 25,6 m).</p> <p>Objekt asub haritavaal põllumaal ja selle piiranguvöönd on kahel eramaaüksusel.</p>
21.	Äiamaa rändrahn (Suur rändrahn) KLO4000971	Türi vald, Äiamaa küla	<p>10 m.</p> <p>Rahnul on esteetiline väärtus ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud juba I looduskaitseregistrisse. Rahn on hästi vaadeldav.</p>

			<p>Graniitne biotiitgneissrahn, on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 4,9 m, laius 3,8 m, kõrgus 2,9 m, übermõõt 13,4 m).</p> <p>Objekt asub haritaval põllumaal ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses ühel eramaaüksusel.</p>
22.	Aravete allikad KLO4001236	Järva vald, Aravete alevik	<p>0,62 ha.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud, et tegu on paepõhjalises orus asuvate langeallikate rühmaga, mis moodustavad veerohkel ajal karstijärviku. Piiritlemisel on arvestatud järviku piiridega ning kasutatud katastriüksuste piire ja mõttelisi sirgeid (X: 600178,689; Y: 6557998,975 ja X: 600082,140; Y: 6558021,667 ning X: 600087,892; Y: 6558034,913 ja X: 600143,652; Y: 6558059,038). Veevaesel ajal võib järvik kuivada, kuid kaks peamist allikat voolavad ka suvisel veevaesel ajal.</p> <p>Allikatel on esteetiline, teaduslik ja ajaloolis-kultuuriline väärtus. Need asuvad KmR andmetel asulakoha (reg nr 9520) kaitsevööndis.</p> <p>Objekt asub JRO maal.</p>

Piiranguvööndi selline ulatus on kaitstavate objektide asukohta ja looduslikke tingimusi arvesse võttes optimaalne nende kaitse tagamiseks.

2.5. Kaitsekord

Kaitstavate looduse üksikobjektide piiranguvööndis kehtib keskkonnaministri 2. aprillil 2003. a määrusega nr 27 kehtestatud „Kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskiri”, mida käesoleva määrusega ei muudeta.

Kaitstava looduse üksikobjekti paiknemisel kaitsealal tuleb tegevuste kavandamisel lähtuda ka vastava kaitseala kaitse-eeskirjas sätestatust.

3. Menetluse kirjeldus

Üksikobjektide ümbritseva piiranguvööndi täpsustamise määruse eelnõu avalik väljapanek toimus 16.–29.05.2011 Keskkonnaameti Harju-Järva-Rapla regiooni Järva ja Harju kontoris ning objektide asukohajärgsetes omavalitsustes: Albu, Ambla, Imavere, Järva-Jaani, Koigi, Paide, Roosna-Alliku, Türi ja Väätsa Vallavalitsuses. Teade avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta ilmus 17.05.2011 kohalikus ajalehes Järva Teataja. Väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmus kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise teade 13.05.2011.

Looduskaitseeaduse §-s 9 sätestatud kaitse alla võtmise menetluse käigus saadeti kaitsealuse loodusobjekti piiranguvööndis paikneva 36 kinnisasja eraomanikule ja Maanteeametile ning Albu, Ambla, Imavere, Järva-Jaani, Koigi, Paide, Roosna-Alliku, Türi ja Väätsa Vallavalitsusele teade kaitse-eeskirja eelnõu avalikustamise, sh avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta.

Kirjadele vastas kaks maaomanikku. Ühele maaomanikule saadeti kordusteade tavalise postiga 08.06.2011. Uus-Vahemetsa kinnistu omanikku Katrin Saukast uuesti ei teavitatud, kuna tegemist on kinnistuga, mis on kaasomandis. Ülejäänud kaks kinnistu omanikku on tähitud teate kätte saanud, sealhulgas Katrin Saukasega samas kohas elav isik. Seega eeldatakse, et Katrin Saukas on määruse eelnõust teadlik ning Keskkonnaamet on teinud kõik võimaliku, et maaomanikku teavitada.

Kaitse-eeskirja avalik arutelu pidi toimuma 02.06.2011 Keskkonnaameti Harju-Järva-Rapla regiooni Järva kontoris algusega kell 16.00. Ühtegi asjast huvitatud isikut kohale ei ilmunud.

Kirja teel esimese avaliku väljapaneku ajal esitatud märkused on tabelis 2.

Tabel 2. Asjast huvitatute arvamused ja KeA seisukohad (2011. aastal)

Nr.	Arvamuse esitaja nimi ja seos eelnõuga	Arvamuse kokkuvõte	Menetleja otsus
1.	23401:006:0033 ja Imavere Vallavalitsus	Säilitada ja kasutada Kabala kivi nimena pikaajalist ja kohalikule ajaloolle toetuvat Maasika talu kivi nime.	Arvesse võetud. Kabala kivi jääb sama nimega nagu see on 2011. aastal Keskkonnaregistrisse kantud: Kabala kivi ehk Maasika talu kivi.
2.	23401:006:0033 ja Imavere Vallavalitsus	Vähendada Kabala kivi piiranguvööndi ulatust 20 meetrilt 10 meetrile, kuna praegusel ajal paikneb seal noor kuusik ning väiksem piiranguala annaks parema võimaluse selle hooldamiseks ja korrastamiseks.	Ei võetud arvesse. Kaitstavate loodusobjektide kaitse-eeskiri ei reguleeri hooldusraieid (valgustusraiet, harvendusraiet, sanitaarraiet) ega valikraiet üksikobjekti piiranguvööndis. Nende raiete puhul tuleb järgida metsa majandamise eeskirja olenemata sellest, kas tegemist on kaitsealuse objekti piiranguvööndis asuva metsaga või piiranguvööndist väljaspool oleva metsaga. Samuti jääb võimalus teha uuendusraiet üksikobjekti valitseja nõusolekul. Piiranguvööndi vähendamine ei anna paremaid võimalusi noore kuusiku hooldamiseks, küll aga tagab suurem piiranguvööndi ulatus üksikobjekti parema kaitse.
3.	Koigi Vallavalitsus	Arvata Päinurme tamm välja kaitstavate looduse üksikobjektide nimekirjast, kuna puu on kuivanud ning rohelist lehti ja võrseid pole olnud aastaid. Toestamiseks paigaldatud tõmmitsad on katki	Arvesse võetud. 26. aprillil 2011. a hindasid Keskkonnaameti kaitse planeerimise spetsialist Timo Kark, looduskasutuse spetsialist Olavi Randver ja looduskaitse bioloog Kalev Tihkan Järvamaal asuva Päinurme tamme seisundit ning selle ohtlikkust inimestele või nende varale.

		ja puu on muutunud möödujatele ohtlikuks.	Kalev Tihkan koostas ka eksperdiarvamuse, mille kohaselt on tamm täielikult kuivanud, tüvi poolenisti kooreta ja võra kaotamas ka keskmise suurusega oksid. Samuti on aja jooksul hävinud puu südamik ning tüvi on seetõttu õõnes. Kuivamise põhjus pole selge. Seenmädanike viljakehi välisel vaatlusel ei täheldanud, oletatavalt võib olla tegemist ka kliimategurite kahjuliku koosmõjuga. Tamme on varem „remonditud” - harusid on laiali vajumise vastu seotud metallvitstega. Puu lähimasse raadiusse ei jää hooneid, kuid tegu on siiski kooliõpilaste sagedase liikumise alaga. Arvestades eeltoodut ja pidades oluliseks tagada kaitstavate üksikobjektide nimistu esinduslikkus ja päevakohasus, on otstarbekaks arvata Päinurme tamm kaitstavate üksikobjektide nimistust välja.
4.	12901:003:0085	Nimetada Vetepere tamm ümber Tammsaare tammeks, kuna kohalik rahvas on kutsunud nimetatud puud kogu aeg Tammsaare tammeks.	Arvesse võetud. Vetepere tamm jääb sama nimega nagu see on 2011. aastal Keskkonnaregistris: Vetepere tamm ehk Tammsaare tamm.

LKS § 91 lõige 18 sätestab, et LKS § 9 lõike 1 alusel algatatud pooleli olevates kaitse alla võtmise menetlustes, mille avalik väljapanek on toimunud rohkem kui kaks aastat enne 2013. aasta 1. maid, või kui menetluse ajal on asjaolud muutunud korraldatakse uus avalik väljapanek LKS § 9 lõigetes 7–9 sätestatud korras.

Seoses Päinurme tamme seisundi pideva halvenemisega arvati puu keskkonnaministri 3. mai 2016. a määrusega nr 8 kaitse alt välja ja käesolevas määruses ei käsitleta seda piiranguvööndi ulatuse korrigeerimist vajava objektina.

Seoses haldusreformiga on Järvamaa kaitsealuste loodusobjektide nimekirja lisatud kaks objekti (Käru tamm ja Pidapa vana mänd), mille piiranguvööndi ulatus oli avalikul väljapanekul esimest korda.

Kuna Järva maakonna kaitstavate looduse üksikobjektide piiranguvööndi piiride muutmise esmakordsest avalikust väljapanekust on möödunud rohkem kui kaks aastat ja menetluse kord on muutunud, otsustati menetluse viibimise tõttu teavitada menetlusosalisi menetluse jätkumisest ja selleks korraldati täiendav avalik väljapanek. Eelnõukohase määruse uus avalik väljapanek toimus Järvamaal ajavahemikus 16.07. – 3.08.2018 Keskkonnaameti Türi ja Tartu kontoris, Järva ja Türi Vallavalitsuses ning Paide Linnavalitsuses.

Teade avaliku väljapaneku kohta ilmus väljaandes Ametlikud Teadaanded (18.07.2018, teade nr 1319626), üleriigilise levikuga ajalehes Postimees (11.07.2018), maakondliku levikuga ajalehes Järva Teataja (12.07.2018), samuti eelnimetatud kohalikes omavalitsustes ja nende kodulehel ning Keskkonnaameti veebilehel. Keskkonnaamet tegi ettepaneku arutada asja ilma

avaliku aruteluta. Ühtegi ettepanekut asja avalikult arutada (korraldada koosolek) ei esitatud.

Looduskaitseaduse § 9 kohase kaitse alt välja arvamise menetluse käigus saadeti 35-le kinnisasja omanikule avaliku väljapaneku kohta teade (sh 19 maaomanikule paberandjal ja väljastusteatega teade), millele oli lisatud määruse eelnõu ja objekti piiranguvööndi kaart. Elektronpostiteel väljastatud kirjadele oli lisatud ka seletuskiri. Määruse eelnõu ja seletuskiri saadeti e-kirjaga Järva ja Türi Vallavalitsusele ning Paide Linnavalitsusele, Muinsuskaitseametile, Maanteeametile ja riigimaa esindajale Riigimetsa Majandamise Keskusele.

Omniva tagastas kaks hoiutähtaja möödumise tõttu adressaatideni mitte jõudnud kirja. Ühel juhul on tegemist kinnistuga, mis on kaasomandis ning teised kaks kinnistu omanikku on tähtid teate kätte saanud, sealhulgas kirja mitte kätte saanud kodanikuga samas kohas elav isik. Seega eeldatakse, et maaomanik on määruse eelnõust teadlik ning Keskkonnaamet on teinud kõik võimaliku, et kodanike teavitada. Keskkonnaamet otsustas, et kordusteadet ajalehtedes ei avaldata, sest tegemist on piirangute vähenemisega ja teate avaldamise kulu oleks ebaproportsionaalne võrreldes maaomaniku saamata jäänud infoga.

Laekus üks ettepanek (Järva Vallavalitsus), teiste asjasse puutuvate isikute ja asutuste poolt kooskõlastati määruse eelnõu vaikimisi. Järva Vallavalitsus nõustus kaitsealuste objektide piiranguvööndite ulatusega ja tegi ettepaneku täiendada määruse eelnõu § 6 lõiget 2 järgnevalt: „Määruse paragrahvis 5 nimetatud kaitstavatele üksikobjektidele kehtiv kaitsekord on kehtestatud nende asukoha kaitseala kaitse-eeskirjas või kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskirjaga“. Põhjendusena nimetati, et näiteks Huuksi mõisapargile ei ole kehtestatud eraldi kaitse-eeskirja. Ettepanekut ei arvestatud ja KeA on vastanud ettepaneku tegijale kirjalikult. Ettepaneku tegijale selgitati, et kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute KE on kehtestatud lähtudes LKS § 10 lõikest 1, § 11 lõike 1 punktist 2 ja § 12 lõikest 1 ning see käsitleb kõikide maastikukaitseala eritüübina kaitse alla võetud parkide, arboreetumite ja puistute kaitset ja kasutamist. Seega on nimetatud KE ühine kõikidele kaitsealustele parkidele, arboreetumitele ja puistutele ning Huuksi mõisapargile ega ka teistele mõisaparkidele ei ole vajalik koostada eraldi kaitse-eeskirja. Kuna mõisapargid on maastikukaitseala eritüüp, siis hõlmab määruse eelnõu praegune sõnastus ka parke. Järva VV ettepanud sõnastus on küll täpsustav, kuid ei ole otstarbekohane ja seetõttu KeA määruse eelnõu ei täienda.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Euroopa Liidu õigus ei reguleeri otseselt määruse eelnõus käsitletud küsimusi.

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on neutraalne loodus- ja elukeskkonnale. Eelnõus käsitletud loodusobjektid on juba riikliku kaitse all, mistõttu puudub määruse jõustumisel (oluline) mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

Määruse jõustumine ei too kaasa organisatsioonilisi muudatusi.

Vastavalt looduskaitseaduse §-le 20 ostab riik kaitsealuse kinnistu omaniku soovil eramaad, mille sihtotstarbelist kasutamist kaitsekord oluliselt piirab. Kuna looduse üksikobjekte ümbritseva piiranguvööndi maa-ala oli juba varem kaitse all, selle ulatus väheneb ja objektidele kehtivat kaitse-eeskirja ei muudeta, st kaitsekord ei lähe rangemaks, siis eeldatavalt määruse jõustumisega eramaade riigile ostmise kulu ei teki.

Kuna määrusega vähendatakse piiranguvööndite ulatust, siis vastavalt maamaksuseaduse §-le 4 kaasneb eelnõu jõustumisega kohaliku omavalitsuse maamaksutulude mõningane suurenemine, sest väheneb üksikobjekte ümbritsevate piiranguvööndite kogupindala. Summa, mille võrra tulu suureneb, ei ole märkimisväärne, sest piiranguvööndite vähenemine on pindalaliselt väike. Maamaksuseaduse § 4 lõike 2 kohaselt makstakse looduskaitseaduse § 68 alusel sätestatud looduse üksikobjekti piiranguvööndi maalt maamaksu 50% maamaksumäärast. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustuse muudatus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuarist. Järvamaa üksikobjektidest 24 paikneb eramaal, seitse riigimaal ning kaks munitsipaalmaal. Allikate rühm asub jätkuvalt riigi omandis oleval maal. Kuuel objektil on piiranguvööndi ulatus 0 m, sest need asuvad teisel kaitsealal, kahel objektil jääb piiranguvöönd samaks, s.t kasutatakse maksimaalset lubatud piiranguvööndi ulatust 50 m, 28 objekti piiranguvööndit vähendatakse. Järvamaa üksikobjekte ümbritsevate piiranguvööndite maa (6,55 ha), millelt arvutatakse maamaksu jaguneb vastavalt maa omandivormile 2,46 ha eramaad, 3,47 ha riigimaad ja 0,62 ha JRO maad.

Kaitse-eeskirja eelnõul on puutumus kõikide määruses nimetatud omavalitsuste üldplaneeringuga. Kehtestatud üldplaneeringud jäävad kehtima niivõrd, kuivõrd need ei ole vastuolus ehitusseadustiku, planeerimisseaduse ning looduskaitseaduse ja selle alusel koostatud kaitse-eeskirjaga. Planeerimisseaduse (edaspidi *PlanS*) § 92 lõike 1 kohaselt vaatab kohaliku omavalitsuse volikogu üldplaneeringu iga viie aasta tagant üle. Üldplaneeringu ülevaatamisega selgitatakse välja ja vaadatakse üle õigusaktidest (sh kaitse-eeskirjast) tulenevate muudatuste planeeringusse tegemise vajadus (*PlanS* § 92 lõige 2 punkt 4) ning muud planeeringu elluviimisega seotud olulised küsimused (*PlanS* § 92 lõige 2 punkt 6). Kuna määrusega täpsustatakse üksikobjektide piiranguvööndi ulatust, siis tuleb järgmisel volikogu koosseisul omavalitsuse üldplaneering üle vaadata ja teha vajaduse korral muudatused, st kanda üldplaneeringusse looduse üksikobjekte ümbritseva piiranguvööndi vähendatud ulatus. Muid põhimõttelisi muudatusi määruse jõustumisel üldplaneeringutele ei ole.

Määruse jõustumine ei too kaasa rangemaid piiranguid metsa majandamisele, kui see on olnud senini ja seetõttu ei teki Järvamaa metskonnal täiendavat saamata jäävat tulu.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või

valdajale õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu kooskõlastatakse teiste ministriumidega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu.